

TRAGOVIMA STOLJETNE PROŠLOSTI Pokušaj uvođenja učenika u istraživački postupak

Sažetak

Rad predstavlja prikaz provedenog istraživačkog postupka učenika sedmih razreda osnovne škole na odabranoj problematici iz zavičajne povijesti kako bi učenici stekli uvid u vještine, koncepte i metode kojima se koriste povjesničari. Prema autorici, takav pristup omogućuje ostvarivanje temeljnih zadataka suvremene nastave povijesti: integraciju vještina sa znanjem i razumijevanjem, kritičnost u razmišljanju te aktivan i neposredan diskurs predmeta spoznaje (povijesni izvori) i subjekta spoznaje (učenik).

ISTRAŽIVAČKA NASTAVA I ZAVIČAJNA POVIJEST

Povijesti kao nastavnom predmetu, bez obzira na organizacijsku strukturu odgojno-obrazovnog sustava, predstoji redefinicija kao oblika znanja koji proizlazi iz postupaka upotrebe i interpretacije povijesnih izvora, a učenici bi morali dobiti uvid u metodologiju rada povjesničara. Takvim pristupom, utemeljenim na proučavanju različitih dokaza i perspektiva, učenici će vježbati usvajanje kritičkih stavova prema informacijama, kritičko mišljenje te *konstruktivni skepticizam*. (Gallagher, 1996.)

Prije samog uvođenja učenika u istraživačku nastavu pred učenike i nastavnike postavljaju se određeni metodički zahtjevi i zadaci koje je potrebno ispuniti da bi se dobili očekivani rezultati. Učenici bi trebali posjedovati odgovarajući stupanj teorijskih znanja o materiji koju će samostalno proučavati, vladati, u stanovitoj mjeri, zakonitostima analize promatrane pojave te imati razvijenu sposobnost objektivnog promatranja pojave u njezinoj cjelovitosti. S druge pak strane, nastavnik bi morao sljedeće: obaviti tehničke pripreme za istraživački samostalan rad učenika, tj. organizaciju učenja vezanu za prostor, vrijeme, metode i oblike rada te materijale (povijesne izvore); razvijati pozitivan emocionalan stav učenika prema samostalnom radu i suučenicima; stvoriti povoljnu klimu za samoučenje; pružiti učenicima potrebnu stručnu i intelektualnu pomoć prilikom rješavanja problema; motivirati učenike za znanost kao temeljnu vrijednost cjelokupnog razvoja; poticati kod učenika

intelektualnu radoznalost te naglašavati nužnost permanentnog učenja i usavršavanja. (Itković, 1997., 187)

Cilj i svrha istraživačke nastave povijesti nije postizanje originalnih znanstvenih rezultata jer učenikova znanstvena spoznaja prošlosti ne može imati dubinu i širinu povjesničara – znanstvenika. Međutim, vrlo je važno da učenici steknu uvid u metodologiju rada povjesničara tijekom istraživačkog postupka pod kojim se podrazumijeva spoznajni proces od razumijevanja izvora do ustanovljenja vrijednosti njihovih svjedočanstva i uključivanja u prikaz istraživane problematike, a odvija se u nekoliko faza: odabir istraživačkog pitanja, heuristika, kritika izvora i interpretacija. (Gross, 1999., 393-416)

1. Odabir istraživačkog pitanja

Istraživačko pitanje mora biti formulirano jasno i razgovijetno. Ono je temelj čitavog istraživačkog postupka koji je zapravo sustav formulacija odgovora na postavljeno istraživačko pitanje, tj. konstrukcija historiografske činjenice. Na početku je općenito i ima hipotetičan značaj, a zatim se razbija u izvedena pitanja što čini plan (dispoziciju) određene teme. Na odabir istraživačkog pitanja utječu: usvojenost teorijskih znanja učenika, aktualnost teme, interes učenika, dostupnost literature, tiskane i izvorne građe (dokumenti, pisma, fotografije, filmovi, novine, usmena svjedočanstva, osobna sjećanja pojedinaca, itd.) te nastavnikovo poznavanje znanstvenih rezultata zadane problematike, arhivskih fondova i muzejske građe.

2. Heuristika, tj. sustavno prikupljanje literature i izvorne građe o zadanoj temi.

I ova faza istraživačkog postupka, u velikoj mjeri ovisi o stručnoj i znanstvenoj kompetentnosti nastavnika te o njegovoj inicijativi i usmjeravanju samog postupka.

3. Kritikom izvora doznajemo što određeni izvor može izreći o nekoj temi, stoga je potrebno provesti:

- a) vanjsku kritiku (kritiku teksta ili kritiku erudicije) kojom utvrđujemo vanjske osobine izvora – autentičnost teksta (original/prijepis), obavijesti o autoru i vremenu nastanka izvora.
- b) unutarnju kritiku (historijsku kritiku) koja se bavi vjerodostojnošću izvora kao svjedočanstva prošle zbilje pa postavljamo pitanja: o sadržaju (Što je sadržaj izvora? Zašto je napisan i kome je namijenjen? Koje se riječi često ponavljaju i kako to protumačiti? Koji bi se podaci mogli smatrati najvažnijima? Protive li se podaci iz ovog izvora podacima iz nekog drugog izvora ili ih podupiru? Gdje se mogu provjeriti informacije?) i o autoru dokumenta (Tko je autor dokumenta? Koja je njegova uloga u događajima koje opisuje? Koji je vremenski i prostorni odnos autora i zbivanja o kojima svjedoči? Jesu li

podaci vjerodostojni? Je li je tekst pristran? Je li autorova društvena i politička pripadnost utjecala na točnost iznijetih podataka? Izražava li izvor činjenice ili autorove stavove? Što govori o njegovim stavovima? Ima li u tekstu naznaka kako je autor došao do informacija?)

- c) filološku kritiku (kritiku teksta) koja se odnosi na jezično i stilsko razumijevanje teksta izvora pitanjima: Kojim je jezikom i pismom napisan tekst? Ima li u tekstu stranih riječi? Koje su to riječi i kojem jeziku pripadaju? Zašto je to tako? Razumijemo li pojmovno značenje svih riječi?
- d) kritičku analizu fotografija kao povijesnih zapisa pitanjima: Koje događaje prikazuje fotografija? Tko su osobe (ili predmeti) na fotografiji? Kada je fotografija snimljena (godina, razdoblje, događaj)? Je li ovo spontana fotografija ili se posebno poziralo za nju? Što već znate, na osnovu ranijih spoznaja, o događajima vezanima uz prizor na fotografiji? (Stradling, 2003., 107-116)
- e) kritičku analizu usmenih svjedočanstava na temelju pitanja: Je li intervju postigao svoju svrhu, tj. jeste li dobili odgovore na unaprijed određena istraživačka pitanja? Koliko je dobro bilo ispitanikovo pamćenje? Je li ispitanik dao kontradiktorne informacije? Postoje li načini provjere točnosti odgovora? Koliko je intervju koristan u smislu povijesnog dokaza? Kako je intervju mogao biti bolji? (Stradling, 2003., 211-225)

4. Interpretacija je utvrđivanje historiografske činjenice metodama objašnjenja, konstrukcije i sinteze na temelju sustavno provedene kritičke analize izvora. Pred učenike se postavlja zadatak da na temelju prikupljenih i sistematiziranih podataka pokušaju samostalno konstruirati jasnu strukturu povezanih činjenica koja će, što je moguće više, odgovarati povijesnoj zbilji, tj. odgovoriti na zadana istraživačka pitanja.

Takvim pristupom nastavi povijesti učenici aktivno *uče istražujući*, usvajaju i razvijaju osnovne standarde povijesnog mišljenja kao što su: kronologija, povijesno shvaćanje, povijesna analiza i interpretacija, sposobnost povijesnog istraživanja te povijesna analiza problema i odlučivanja. U aktivnoj i neposrednoj komunikaciji učenika i spoznajne materije (povijesnih izvora) učenika se potiče na kritičko mišljenje, uočavanje bitnog, zaključivanje, sistematiziranje, povezivanje podataka u jasnu strukturu te izvođenje generalizacija što predstavlja temelj procesa samoučenja tijekom čitavog života te integralni razvoj njegove osobnosti. (Rendić-Miočević, 2000., 30-31)

Uspostavu autentičnog, interaktivnog odnosa između prošle i sadašnje kulture življenja praktičnim doživljavanjem i proživljavanjem istraživane problematike u procesu učenja moguće je ostvariti, prije svega, u istraživanju zavičajne povijesti.

U čemu je, dakle, značaj zavičajne povijesti ili ambijentalnog pristupa?

Odgaj i obrazovanje sastavni su dio političkog, socijalnog i kulturnog okruženja koji se sam po sebi nameće kao područje prioritarnog interesa nastavnog procesa. Tako se uvođenjem zavičajne problematike u nastavu povijesti ostvaruju temeljni društveni te odgojno-obrazovni ciljevi nastave:

1. Osposobljavanje učenika za snalaženje u životnom ambijentu odrastanja u funkciji njihove emancipacije i autonomnog razvoja.
2. Neposredno sudjelovanje učenika u aktivnom oblikovanju vlastite životne sredine pozitivno utječe na proces samoorganiziranja, samostalnog stjecanja iskustva, razvoja modela socijalnih i kognitivnih odnosa.
3. Njegovanje posebnog odnosa prema vlastitoj sredini u kontekstu razvoja nacionalnog i kulturnog identiteta učenika.
4. Uvažavanje učenikovih razvojnih potreba, mogućnosti, interesa i individualnosti.

Prilikom odabira i uvođenja zavičajne problematike u nastavu povijesti mora se svakako voditi računa o njezinoj inkorporiranosti u kontekst nacionalne povijesti tj. o njezinom doprinosu razvojnim procesima u prošlosti.

POKUŠAJ UVOĐENJA UČENIKA U ISTRAŽIVAČKI POSTUPAK – PRIMJER IZ NASTAVNE PRAKSE¹

Promjene koje uvodi Hrvatski nacionalni obrazovni standard (HNOS) u sustav osnovnog školstva u smislu orijentacije nastavnog procesa na razvoj sposobnosti i umijeća učenika kroz stvaralačku i istraživačku nastavu, pragmatičnog rasterećivanja učenika, aktivnog sudnosa s drugim predmetima, primjene raznovrsnih metoda, načina i oblika poučavanja, integracije odgojnih i socijalizirajućih ciljeva i zadataka te autonomnosti učitelja pri odabiru i primjeni sadržaja i metoda rada primjerenih razvojnim mogućnostima, interesima i potrebama učenika predstavljaju početak dugotrajnog procesa prema podizanju kakvoće poučavanja, znanja i sposobnosti učenja. (*Vodič kroz Hrvatski Nacionalni Obrazovni Standard za osnovnu školu*, 2005., 8-33). Polazeći od temeljnih postavki i smjernica za oblikovanje izvedbenih planova nacionalnog obrazovnog standarda iz povijesti² odlučila sam, u dogovoru s

1 Ovo je prikaz pokušaja povijesnog istraživanja učenika sedmih razreda OŠ "Veliki Bukovec" u Velikom Bukovcu koja je u školskoj godini 2005./2006. eksperimentalno provodila HNOS u sklopu pilot-projekta Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

2 Kao najvažnije smjernice za oblikovanje izvedbenih planova u nastavi povijesti navedene su: uvođenje učenika u metodologiju rada povjesničara, detaljnija obrada pojedinih odabranih sadržaja, zasebno planiranje za učenike različitih sposobnosti, odmak od političke povijesti uz uključivanje sadržaja poput znanosti, kulture, društvenih promjena i svakodnevnice, istraživanje zavičajne povijesti i njezino uključivanje u nacionalni, regionalni, europski i svjetski kontekst, uspostavljanje korelacije s drugim područjima kurikulumu, precizno definiranje nastavnih ciljeva, naglašavanje principa multiperspektivnosti, poučavanje povijesti nacionalnih i svih drugih manjina te uloge i položaja različitih društvenih skupina

učenicima, uvrstiti u izvedbeni plan povijesti sedmog razreda temu iz zavičajne povijesti vezanu uz utemeljenje i djelovanje Hrvatske pučke seljačke stranke (HPSS) u kotaru Ludbreg u razdoblju od 1905. do 1914. godine. Odluka o odabiru navedene teme proistekla je iz činjenice da je kotar Ludbreg, a naročito pripadajuća općina Mali Bukovec (danas područje općina Veliki i Mali Bukovec u Varaždinskoj županiji) odigrao jednu od ključnih uloga u borbi za postizanje i očuvanje parlamentarnog statusa HPSS-a do početka Prvog svjetskog rata.

Naziv teme: *Osnutak i djelovanje Hrvatske pučke seljačke stranke u općini Mali Bukovec (kotar Ludbreg, Županija varaždinska) u razdoblju od 1905. do 1914. godine*

Cilj nastave: Usvojiti znanja o nastanku, djelovanju i rezultatima djelovanja HPSS-a u općini Mali Bukovec u razdoblju od 1905. do 1914. godine u istraživačkoj nastavi na odabranoj povijesnoj literaturi, izvornoj građi te osobnim sjećanjima pojedinaca.

Predviđeno vrijeme: 4 školska sata

Zadaci nastave:

- **Materijalni:** Stjecati znanja o demografskim, gospodarskim, političkim i kulturnim prilikama u kotaru Ludbreg na prijelazu stoljeća te nastanku i razvoju seljačkog pokreta braće Radić u općini Mali Bukovec do početka Prvog svjetskog rata.
- **Funkcionalni:** razvijati sposobnost orijentacije u vremenu i prostoru, opisivati i povezivati pojedine događaje i situacije, uočavati uzročno-posljedične povezanosti među događajima i procesima, analizirati pisane i slikovne izvore te usmena svjedočanstava, kritički misliti, izdvojiti bitno, zaključivati, sistematizirati, povezivati podatke u jasnu strukturu te izvoditi generalizacije.
- **Odgojni:** poticati interes učenika za zavičajnu povijest, domoljublje, skupni rad i suradnički odnos u istraživačkoj nastavi, toleranciju, sagledati zbivanja sa stanovišta vremena u kojem su se dogodili, razvijati kreativnost, samopouzdanje, intelektualnu radoznalost te želju za učenjem i samostalnim stjecanjem znanja u smislu cjeloživotnog obrazovanja.

Oblici rada: individualni i skupni rad, rad u paru

Nastavne metode: istraživanje, rad na izvorima, razgovor, demonstracija.

Nastavna sredstva: povijesna literatura: Karaman, Igor, *Privredni razvitak mjesta i okoline Ludbrega 1848-1914.*, u: Ludbreg, Ludbreg, 1984., 243-256; Kolar-Dimitrijević, Mira, *Privredne i socijalne prilike ludbreškog kotara u međuratnom raz-*

(dobnih i spolnih). *Eksperimentalni nastavni program za osnovnu školu 2005./2006.*, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, Zagreb 2006., 255.

doblju, u: Ludbreg, Ludbreg, 1984., 259-180; Krizman, Bogdan, *Osnivanje Hrvatske pučke seljačke stranke (1904-1905)*, u: Radovi Instituta za hrvatsku povijest 2, Zagreb, 1972.; Matković, Hrvoje, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, Zagreb, 1999.

Povijesni izvori: *Izješće o javnoj upravi u županiji varaždinskoj u godini 1904.*, Varaždin, 1905.; *Korespondencija Stjepana Radića I*, priredio Krizman, Bogdan, Zagreb, 1972.; *Pisma Podravaca Stjepanu i Antunu Radiću*, priredila Kolar-Dimitrijević, Mira, u: Podravski zbornik, br. 18, Koprivnica, 1992., 71-134; *Podravac* (od 1. I. 1905. *Hrvatske Novine*), Virje, 1904.-1905.; *Hrvatski Narod*, Zagreb, 1904.-1906.; *Dom*, Zagreb, 1906.-1914.; Pozivnice za održavanje javnih skupova (HDA, f. 815 Radić Antun, Pavle i Stjepan, kut. 6, fol. 244 i 249); fotografije; usmeno svjedočanstvo.

Tijek istraživačke nastave

Na prvom nastavnom satu učenici su, na temelju povijesne literature (Karaman, Igor, *Privredni razvitak mjesta i okoline Ludbrega 1848-1914.*, u: Ludbreg, Ludbreg, 1984., 243-256; Kolar-Dimitrijević, Mira, *Privredne i socijalne prilike ludbreškog kotara u međuratnom razdoblju*, u: Ludbreg, Ludbreg, 1984., 259-180; *Izješće o javnoj upravi u županiji varaždinskoj u godini 1904.*, Varaždin, 1905) stjecali znanja o demografskim, društvenim, gospodarskim, političkim i kulturnim prilikama u kotaru Ludbreg. Rad se odvijao u 5 skupina. Svaka skupina obrađivala je jedno od navedenih područja. Dob učenika zahtijevala je detaljno usmjeravanje njihovog učenja te stalnu pomoć nastavnika.

Odabir istraživačkog pitanja

Uzimajući u obzir usvojenost teorijskih znanja učenika, aktualnost teme te interes učenika oblikovano je temeljno istraživačko pitanje: ***Je li se promijenio položaj seljaštva u općini Mali Bukovec (kotar Ludbreg) djelovanjem Hrvatske pučke seljačke stranke u razdoblju od 1905. do 1914.?***

Iz zadanog istraživačkog pitanja izvedena su potpitanja koja su grupirana u pet cjelina:

- a) Kada je utemeljen HPSS u kotaru Ludbreg? U kojim selima Kotara je seljački pokret bio najmasovniji? Tko su bili stranački povjerenici u pojedinim selima i koje su bile njihove zadaće? Koji su politički zahtjevi isticali na stranačkim skupovima? Jesu li ti skupovi bili dozvoljeni od strane službenih vlasti? Koje su protumjere one poduzimale? Kakve je političke promjene izazvala pojava HPSS-a u kotaru Ludbreg?

- b) Koje je gospodarske zahtjeve isticao HPSS-a do 1914. godine? Koje su gospodarske akcije pokretane? Što se tim akcijama nastojalo postići? Jesu li one promijenile društveno-gospodarski položaj seljaka?
- c) Je li HPSS utjecao na širenje pismenosti među seljaštvom? Kakvu su ulogu u prosvjećivanju seljaštva imala stranačka glasila, prije svega *Dom*?
- d) Tko su bili najaktivniji seljački povjerenici u kotaru Ludbreg? Što možemo doznati o njihovom obrazovanju, obiteljskom životu, radu, motivima političkog djelovanja?
- e) Kako je izgledao svakodnevni život seljaka u kotaru Ludbreg na prijelazu stoljeća (poljoprivredni radovi, prehrana, odijevanje, zabava, vjera, obrazovanje)? Kakav je bio položaj žena?

Učenici su podijeljeni u 5 skupina, a svaka se skupina opredijelila za jedno istraživačko područje.

- **Heuristika**, tj. sustavno prikupljanje literature i izvorne građe o zadanoj temi provedena je u dvije etape:
 - a) prikupljanje i proučavanje dotadašnjih rezultata na temelju stručne literature (bibliografije, rječnici, priručnici, članci), izvorne građe (pisma, stranačka glasila, fotografije) te usmenih svjedočanstava.
 - b) odlazak u ludbreški zavičajni muzej gdje su učenici upoznali niz uporabnih predmeta iz seoske svakodnevnice prve polovice 20. stoljeća kako bi mogli što vjerodostojnije rekonstruirati prošli život vlastite sredine.
- **Kritička analiza izvora** provedena je za svaki odabrani izvor zasebno unutar skupine. Na temelju unaprijed pripremljenih pitanja učenike se poticalo i usmjeravalo na kritičko razmišljanje, uočavanje onog bitnog, notiranje važnih informacija i njihovu sistematizaciju radi izvođenja zaključaka i generalizacija u svrhu dobivanja odgovora na istraživačko pitanje.
- Kritika izvora samo je pripremna etapa za temeljni spoznajni postupak, a to je **interpretacija**, tj. utvrđivanje historiografske činjenice metodama objašnjenja, konstrukcije i sinteze na temelju sustavno provedene kritičke analize izvora.

Učenicima je zadan zadatak da na osnovu prikupljenih i sistematiziranih podataka pokušaju samostalno konstruirati jasnu strukturu povezanih činjenica koja će, što je moguće više, odgovarati povijesnoj zbilji, tj. odgovoriti na zadana istraživačka pitanja. Učenici su prezentirali uočene promjene u političkom organiziranju seljaštva, jačanju njegove samosvijesti i nacionalnog identiteta te nastojanja HPSS-a oko gospodarskog i kulturnog prosvjećivanja seljaštva u kotaru Ludbreg.

Nakon više ili manje uspješnih pokušaja utvrđivanja historiografskih činjenica, induktivnim putem, prezentiran je odgovor na glavno istraživačko pitanje. Učenici su zaključili da je djelovanjem HPSS-a u kotaru Ludbreg (1905.-1914.) seljaštvo postalo naj snažniji politički čimbenik što je omogućilo Stjepanu Radiću, predsjedniku i ideologu HPSS-a, da upravo u kotaru Ludbreg izbori pet zastupničkih mandata za Hrvatski sabor. Promjene u gospodarstvu i kulturi, u prvom desetljeću stranačkog djelovanja bile su znatno slabije izražene.

Prije pisanja samog izvještaja o rezultatima provedenog istraživanja, učenici su upozoreni na dijelove koje mora sadržavati jedan takav izvještaj: uvod (opisati dotadašnja saznanja o istraživanoj problematici, obrazložiti izbor istraživačkog pitanja i njegov cilj), sustavno i jasno izlaganje istraživane problematike te zaključak, tj. sumiranje rezultata. Također, učenici su upoznati s načinom kako citirati neko znanstveno djelo, izvor te kako izraditi bilješke (znanstveni ili kritički aparat).

Ova faza istraživačkog postupka vrlo je zahtjevna pa je tražila veći angažman i intervenciju nastavnika, što je i razumljivo s obzirom na dob, predznanje i iskustvo učenika.

S rezultatima provedenog istraživanja upoznati su svi razredni odjeli sedmih razreda.

ZAKLJUČAK

Suvremena nastava povijesti pred nastavnika postavlja brojne zahtjeve i izazove. Jedan od njih je i istraživačka nastava povijesti koja svojim aktivnim pristupom te zadanim ciljevima i zadacima predstavlja protutežu nastavi utemeljenoj na stjecanju znanja putem učenja intelektualnih podataka te metodici zasnovanoj na nastavnikovom nastupu *ex cathedra*. U neposrednoj komunikaciji s prošlošću, preko povijesnih izvora, učenici usvajaju i razvijaju osnovne standarde povijesnog mišljenja – kronologiju, povijesno shvaćanje, sposobnost povijesnog istraživanja, povijesnu kritiku i interpretaciju te povijesnu analizu problema i odlučivanje. Time se učenike potiče na kritičko mišljenje, uočavanje bitnog, zaključivanje, sistematiziranje, povezivanje podataka u jasnu strukturu te izvođenje generalizacija što predstavlja temelj cjeloživotnog obrazovanja.

Literatura

Eksperimentalni nastavni program za osnovnu školu 2005./2006., Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, Zagreb 2006.

Carmel Gallagher, *History Teaching and the Promotion of Democratic Values and Tolerance*, Strasbourg 1996.

Mirjana Gross, *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, Zagreb 1996.

Zora Itković, *Opća metodika nastave*, Split 1997.

Filip Jelavić, *Didaktičke osnove nastave*, Jastrebarsko 1994.

Ivo Rendić-Miočević, *Učenik - istražitelj prošlosti: novi smjerovi u nastavi povijesti*, Zagreb 2000.

Robert Stradling, *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, Zagreb 2003.

Ruth Tudor, *Poučavanje ženske povijesti 20. stoljeća*, Zagreb 2005.

Vodič kroz Hrvatski nacionalni obrazovni standard za osnovnu školu, Zagreb 2005.

SUMMARY

Along the Lines of centennial Past. An Attempt of Introducing Pupils into the Research Procedure

This paper presents the account of the research procedure that some seventh grade primary school pupils conducted about certain issues from the local history so as to acquire some insight into the skills, concepts and methods used by historians. According to the author, such approach enables the achievement of basic tasks in modern history teaching: integration of skills with knowledge and understanding, critical thinking and an active and direct discourse on the object of understanding (the historical sources) as well as the subject of understanding (the pupil).